

„HISTORIA POLSKI”
tom IV, część pierwsza (1918—1926)

Plan

WSTĘP. ŹRÓDŁA I HISTORIOGRAFIA. PERIODYZACJA

Stan zachowania, uporządkowanie i dostępność źródeł archiwalnych w kraju i za granicą. Charakterystyka archiwaliów. Główne zasoby archiwalne dla poszczególnych dziedzin życia państwa i społeczeństwa (polityka wewnętrzna i zagraniczna, sprawy gospodarcze, ruchy społeczne, partie polityczne). Centralne zespoły archiwalne proveniencji państwowej, społecznej i prywatnej. Materiały archiwalne prowincjonalne. Archiwa zagraniczne. Nierównomierność podbudowy archiwalno-źródłowej dla poszczególnych zagadnień historii Polski 1918—1926. Białe plamy w tym zakresie.

Źródła drukowane (stenogramy sejmowe, materiały statystyczne, ankiety, zbiory dokumentów itp.). Ich charakterystyka. Prasa jako źródło. Charakterystyka wartości źródłowej prasy z punktu widzenia jej wszechstronności, odpowiedzialności informacyjnej i oblicza politycznego. Główne organy prasowe poszczególnych kierunków i ugrupowań politycznych oraz organizacji społecznych.

Literatura pamiętnikarska do lat 1918—1926. Ogólna charakterystyka (ilość, stopień obiektywizmu i autentyzmu, orientacje polityczne autorów itp.). Szczególna wartość materiałów pamiętnikarskich zebranych przez Instytut Gospodarstwa Społecznego. Najważniejsze pamiętniki wybitnych działaczy politycznych.

Dzieje lat 1918—1926 w historiografii polskiej przed- i powojennej oraz w publikacjach zagranicznych. Próby ujęć syntetycznych M. Bobrzyński, St. Kutrzeba, A. Próchnik, Wł. Pobóg-Malinowski, „Istoria Polski” oprac. przez Instytut Słowianoznawstwa AN ZSRR, „Cambridge History of Poland”, Pologne 1919—1939, Editions de la Baconniere-Neuchatel i in.) i ich charakterystyka. Główne kierunki zainteresowań szczegółowych historiografii polskiej i obcej, nierównomierność w tym zakresie. Główne kierunki ideologiczno-polityczne w historiografii, czołowe placówki naukowo-badawcze i ich działalność w zakresie historii Polski 1918—1926. Rola historiografii marksistowskiej w badaniu dziejów najnowszych.

Periodyzacja historii Polski 1918—1926, przyjęte założenia periodyzacyjne i ich uzasadnienie. Krytyczna analiza periodyzacji stosowanej w dotychczasowych syntezach.

Specyficzne traktowanie problematyki kulturalno-światopoglądowej jako odzwierciedlenia zasadniczych procesów społecznych w życiu narodu; periodyzacja zjawisk kulturowych.

DZIAŁ I. POWSTANIE NIEPODLEGŁEJ POLSKI I WALKA O WŁADZĘ W PAŃSTWIE

Rozdział I

ZAŁAMANIE SIĘ WŁADZY OKUPANTÓW; PIERWSZE OŚRODKI WŁADZY POLSKIEJ

(październik — listopad 1918)

1. Międzynarodowe przesłanki odbudowy niepodległej Polski. Znaczenie Rewolucji Październikowej 1917 r. w Rosji dla sprawy niepodległości Polski. Wzrost nastrojów rewolucyjnych i antywojennych w Europie, zwłaszcza w państwach centralnych. Niepowodzenia wojenne państw centralnych na frontach i sukcesy armii państw ententy. Najważniejsze akty i dokumenty dotyczące sprawy polskiej, ogłoszone przez rząd Rosji Radzieckiej, a także przez rządy Anglii, Francji, Włoch i USA.

Ostateczne załamanie się państw centralnych, klęska na frontach wojennych, wybuch rewolucji niemieckiej. Zwycięstwo państw ententy. Rozejm w Compiègne z 11.XI.1918 r. i jego znaczenie dla Polski.

2. Sytuacja na ziemiach polskich w ostatnich tygodniach wojny. Silny wzrost oporu narodu polskiego przeciwko rządowi niemiecko-austriackim i Radzie Regencyjnej. Nasilenie ruchu strajkowego w październiku—listopadzie, opór przeciwko poborowi do wojska, radykalne uchwały zjazdów PPS-Frakcji i PSL Wyzwolenia. Rewolucyjna działalność SDKPiL i PPS-Lewicy. Bezskuteczne próby Rady Regencyjnej ratowania swej pozycji w społeczeństwie. Powołanie rządu Świerzyńskiego i jego „bunt” przeciw Radzie Regencyjnej.

3. Walka o władzę w Polsce. Powstanie i działalność Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Galicji. Organizowanie się różnorodnych lokalnych ośrodków władzy w poszczególnych rejonach kraju. Powstawanie pierwszych rad delegatów robotniczych (Łódź, Lublin, Zagłębie Dąbrowskie i in.). Próby gromadzenia broni i uzbrajania robotników, ich wystąpienia antykapitalistyczne. Rola SDKPiL i PPS-Lewicy w tych przedsięwzięciach. Wrzenie na wsi, hasła antyobszarnicze, próby tworzenia chłopskich komitetów gminnych (np. Tarnobrzесьkie), strajki robotników rolnych. Rozbrajanie wojsk okupacyjnych niemieckich i austriackich.

Rada Ludowa w Cieszynie i jej porozumienie z czeskim Narodnym Wyborem. Akcja wojskowa pułkownika Roji.

Sytuacja w Poznaniu, na Górnym Śląsku i na pozostałych ziemiach zaboru pruskiego. Strajki robotnicze i polskie manifestacje narodowe. Pierwsze rady delegatów robotniczych i żołnierskich. Powstanie Rady Żołnierskiej w Poznaniu, jej charakterystyka.

Walki polsko-ukraińskie w Galicji Wschodniej. Bezskuteczne próby porozumienia w Przemyślu. Zajęcie tego miasta przez oddziały polskie. Walki we Lwowie. Podział miasta na część ukraińską i polską. Pogromy antyżydowskie. Opanowanie całego Lwowa przez wojska polskie w końcu listopada.

4. Utworzenie w Lublinie Tymczasowego Rządu Republiki Polskiej. Proklamowanie 7.XI.1918 r. przez rząd Daszyńskiego manifestu, ogłaszającego powstanie Polskiej Republiki Ludowej. Analiza treści manifestu. Próby rozszerzenia podstawy partyjnej rządu przez dokooptowanie Wincentego Witosa oraz dążenie rządu do podporządkowania sobie lokalnych władz na prowincji.

Przyjazd Józefa Piłsudskiego do Warszawy 10.XI i podporządkowanie mu się Rady Regencyjnej i rządu lubelskiego. Skupienie całej władzy w rękach Piłsudskiego. Klasowy sens tego faktu.

5. Ogólny pogląd na położenie kraju w momencie odzyskania niepodległości oraz podstawowe problemy i trudności, wobec których stanęło tworzące się państwo. Nieokreśloność terytorium kraju. Stan ludności. Procesy migracyjno-repatriacyjne. Skutki wojny: straty ludnościowe, zły stan zdrowotności, epidemie; wyniszczenie gospodarcze (zniszczenia wojenne i grabież okupantów). Liczne mniejszości narodowe i wyrastające stąd antagonizmy narodowościowe, pogłębiane zabórczymi aspiracjami polskiej burżuazji i obszarnictwa na wschodzie. Szerzenie się szowinizmów narodowych i antysemityzmu.

Deformacje i dysproporcje w strukturze ekonomicznej kraju, odziedziczone po rządach zabórczych. Niejednorodność systemu monetarnego. Różnorodność systemów prawnych. Brak jednolitej administracji państwowej. Słabość aparatu administracyjnego. Dezorganizacja samorządu terytorialnego.

Powazne różnice cywilizacyjno-kulturalne i społeczno-ustrojowe między poszczególnymi byłymi zaborami. Antagonizmy dzielnicowe. Antagonizmy klasowe i rozbięcie polityczne społeczeństwa.

Rozdział II

ORGANIZOWANIE SIĘ PAŃSTWA POLSKIEGO. MASOWE WALKI REWOLUCYJNE

(listopad 1918 — styczeń 1919)

1. Powołanie rządu Jędrzeja Moraczewskiego przez Piłsudskiego po nieudanych próbach utworzenia rządu koalicyjnego. Program rządu Moraczewskiego (manifest z 21.XI.1918). Porównanie programów rządów Daszyńskiego i Moraczewskiego. Charakterystyka rządu Moraczewskiego. Formalne przekazanie Piłsudskiemu funkcji tymczasowego Naczelnika Państwa. Dekrety wprowadzające reformy społeczne (8-godz. dzień pracy, ubezpieczenia chorobowe, ochrona lokatorów, inspektorzy pracy itp.). Opracowanie ordynacji wyborczej do sejmu. Organizowanie tzw. milicji ludowej oraz władz i urzędów niższego szczebla. Uznanie rządu Moraczewskiego przez galicyjską PKL.

2. Powstanie KPRP na zjeździe zjednoczeniowym SDKPiL i PPS-Lewicy. Analiza głównych dokumentów Zjazdu. Sytuacja w kraju i perspektywa walki o władzę w świetle uchwał I Zjazdu KPRP.

3. Rozwój rad delegatów robotniczych, ich skład i oblicze polityczne, w szczególności w większych skupiskach klasy robotniczej, w Zagłębiu Dąbrowskim, Warszawie i Łodzi. Główne kierunki działalności rad: walka o przejęcie zakładów pracy i o polepszenie warunków materialnych robotników; próby tworzenia gwardii czerwonej; wyrazy solidarności z Rosją Radziecką. Antagonizm między SDKPiL i PPS-Lewicą (później KPRP) a PPS, Bundem i NPR na terenie rad delegatów robotniczych. Represje rządu Moraczewskiego w stosunku do rad. Interwencja wojskowa przeciwko radzie delegatów robotniczych Zagłębia Dąbrowskiego.

4. Charakterystyka ruchu rad w Galicji, Poznańskim i na Górnym Śląsku. Momenty narodowe w działalności rad b. zaboru pruskiego. Rola Związku Spartakusa, SPD i PPS w tych radach. Tzw. rady ludowe w b. zaborze pruskim.

5. Ruch strajkowy, jego charakter i cele. Inne formy i przejawy rewolucyjnej działalności klasy robotniczej.

6. Główne ośrodki walk rewolucyjnych na wsi: „republika tarnobrzaska”, Zamojskie. Rady chłopskie i rady robotników folwarcznych. Strajki robotników

rolnych. Inne formy antyobszarniczej walki chłopów. Partie polityczne działające na wsi: stronnictwa ludowe, SDKPiL, PPS-Lewica.

7. Sejm dzielnicowy w Poznaniu z udziałem przedstawicieli z Górnego Śląska. Naczelna Rada Ludowa i jej Komisariat. Powstanie wielkopolskie. Poparcie dla polskich dążeń narodowowyzwoleńczych w Poznańskiem ze strony postępowych elementów społeczeństwa niemieckiego (np. Hellmut von Gerlach).

8. Polityka zagraniczna rządu Moraczewskiego. Sprawa stosunków dyplomatycznych polsko-niemieckich. Napięcie w stosunkach polsko-czeskich. Bezowocne próby uzyskania uznania państwa polskiego przez ententę. Polityka antyradziecka.

9. Sytuacja na Litwie, Białorusi i Ukrainie. Dalszy rozwój konfliktu polsko-ukraińskiego.

Rozdział III

ROZBUDOWA I UMACNIANIE SIĘ BURZUAZYJNEJ WŁADZY PAŃSTWOWEJ. RZĄD PADEREWSKIEGO

(styczeń — listopad 1919)

1. Konflikt między endecją a piłsudczyzną, w szczególności na tle roli KNP w Paryżu. Zamach Sapiehy-Januszajtisa na rząd Moraczewskiego. Ustąpienie rządu Moraczewskiego i powołanie przez Piłsudskiego koalicyjnego rządu Paderewskiego.

2. Wybory do Sejmu Ustawodawczego w styczniu 1919 r. Bojkot wyborów przez KPRP. I Rada Partyjna KPRP. Partie i kierunki polityczne w Sejmie: brak wyraźnej większości i płynność w układzie sił. Pierwsze prace Sejmu: uchwalenie tzw. Małej konstytucji, uchwała o poborze rekruta i in.

3. Polityka zagraniczna rządu Paderewskiego. Uznanie tego rządu przez ententę. Stosunek państw ententy do Polski.

Konferencja paryska. Działalność delegacji polskiej na konferencji. Sprawa zachodnich i północnych granic Polski. Plebiscyty na Górnym Śląsku, Warmii i Mazurach. Niekorzystna dla Polski decyzja w sprawie Gdańska. Zagadnienie Śląska Cieszyńskiego. „Traktat mniejszościowy”. Uznanie faktu powstania państwa polskiego. Debata w Sejmie Ustawodawczym nad traktatem wersalskim i traktatem mniejszościowym. Ratyfikacja obu traktatów głosami prawicy i centrum.

Traktat pokojowy z Austrią w St. Germain.

Wzrost napięcia w stosunkach polsko-radzieckich. Odrzucanie przez rząd polski radzieckich propozycji w sprawie normalizacji stosunków. Pierwsze starcia zbrojne wojsk polskich i radzieckich. Zajęcie Wilna przez wojska polskie w kwietniu 1919 r. Dalsze zaostrenie stosunków z Litwą.

4. Główne problemy gospodarcze nowo powstałego państwa. Ciężary budżetu wojennego. Bezrobocie. Oznaki inflacji. Spekulacja. Trudności aprowizacyjne. Amerykańska pomoc żywnościowa — jej rozmiary i warunki, na których została udzielona.

5. Dalszy rozwój masowego ruchu rewolucyjnego w mieście i na wsi (strajki, zaburzenia) na tle ożywienia walk rewolucyjnych w wielu krajach Europy. Narady przedstawicieli większych rad delegatów robotniczych.

Walka KPRP z PPS w radach o nadanie im rewolucyjnego oblicza. Osłabienie ruchu rad delegatów robotniczych na skutek opuszczenia rad przez przedstawicieli PPS i terroru policyjnego. Upadek rad. Stopniowe opadanie fali walk masowych w drugiej połowie 1919 r.

Przystąpienie KPRP do III Międzynarodówki.

6. Masowe ruchy społeczne i narodowowyzwoleńcze na Górnym Śląsku. Strajki w pierwszej połowie 1919 r. Próby wywołania polskiego powstania narodowego w kwietniu i czerwcu 1919 r. Udaremnienie ich przez rząd polski i Komisariat NRL w Poznaniu.

Pierwsze powstanie śląskie w sierpniu 1919 r.

7. Bliższe związanie Poznańskiego z pozostałymi ziemiami polskimi. Utworzenie ministerstwa b. dzielnicy pruskiej. Wybory do Sejmu Ustawodawczego w Poznaniu.

8. Rozbudowa armii polskiej. Pomoc Francji w tym zakresie. Przybycie armii Hallera do Polski. Działania wojenne wojsk polskich przeciw Rosji Radzieckiej. Ich zasięg terytorialny jesienią 1919 r.

9. Rozbudowa centralnych i terenowych organów władzy klas posiadających oraz ich umacnianie w miarę słabnięcia rewolucyjnego fermentu mas ludowych.

Krystalizowanie się w zmieniających się warunkach programów i taktyki stronnictw politycznych: XVI Zjazd PPS; Zjazd Związku Ludowo-Narodowego (endecja); Obrady Rady Naczelnej PSL Wyzwolenie; II Rada Partyjna KPRP.

Sprawa reformy rolnej w Sejmie i ostra walka polityczna wokół niej. Inne prace Sejmu: ustawa o czasie pracy w przemyśle i handlu, ustawa o ubezpieczeniu pracowników od chorób i in.

10. Upadek rządu Paderewskiego. Powołanie gabinetu Skulskiego.

DZIAŁ II. WOJNA POLSKO-RADZIECKA

Rozdział IV

POLSKO-RADZIECKIE ROKOWANIA POKOJOWE. DYPLMATYCZNE, POLITYCZNE I MILITARNE PRZYGOTOWANIA POLSKI DO WOJNY

(grudzień 1919 — kwiecień 1920)

1. Radzieckie propozycje z 22.XII.1919; przemilczanie ich przez rząd polski; deklaracja Rady Komisarzy Ludowych RSFRR z 28.I.1920. Odpowiedź rządu polskiego z 4.II.1920. Wymiana not między ministrem Patkiem (27.III, 1.IV i 7.IV.1920) a radzieckim komisarzem spraw zagranicznych Oziczerinem (6.III, 28.III, 2.IV i 9.IV.1920) w sprawie rokowań w Borysowie.

2. Polskie partie i kierunki polityczne wobec planowanego przez rząd rozszerzenia wojny z Rosją Radziecką. Inkorporacyjne koncepcje endecji i federacyjne koncepcje pilsudczyzny.

3. Stosunek Francji, Anglii i USA oraz innych państw i Watykanu do toczącej się wojny polsko-radzieckiej i do planów jej rozszerzenia. Próby montowania bloku bałtyckiego (konferencje w Helsinkach i w Warszawie).

Rozdział V

WYPRAWA KIJOWSKA I KONTROFENSYWA ARMII CZERWONEJ

(kwiecień — wrzesień 1920)

1. Wyprawa kijowska w kwietniu—maju 1920 r. Stan ilościowy wojsk polskich, ich organizacja i uzbrojenie. Polskie działania wojenne na Ukrainie i Białorusi. Zajęcie Kijowa 7.V.1920 r. Polskie partie polityczne wobec wyprawy na Kijów (szczególnie KPRP, PPS i endecja).

2. Kontrofensywa Armii Czerwonej. Przebieg działań wojennych na froncie.
3. Sytuacja polityczna w Polsce. Ustąpienie rządu Skulskiego (9.VI.1920); objęcie urzędowania przez rząd Władysława Grabskiego (24.VI.1920). Utworzenie Rady Obrony Państwa (1.VII.1920). Uchwalenie przez Sejm ustawy o reformie rolnej 15 lipca. Ustawa o autonomii woj. śląskiego. Dymisja rządu Władysława Grabskiego. Powstanie rządu z Wincentym Witosem jako premierem i Ignacym Daszyńskim jako wicepremierem.
4. Sprawy polskie na konferencji w Spa. Starania rządu polskiego o pomoc ententy dla dalszego prowadzenia wojny z Rosją Radziecką. Stanowisko Anglii i Francji w tej sprawie (w szczególności ich propozycje co do granic Polski na wschodzie). Problemy Śląska Górnego i Cieszyńskiego. Stosunki polsko-niemieckie. Przybycie do Polski misji gen. Weyganda i d'Abernona. Ruch solidarności mas ludowych krajów Europy z Rosją Radziecką.
5. Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski w Białymstoku. Jego geneza powstania, skład oraz aparat centralny i terenowy. Działalność TKRP (30.VII—22.VIII.1920). Polacy w Armii Czerwonej.
6. Bitwa pod Warszawą w sierpniu 1920 r. (przebieg oraz wojskowe i polityczne znaczenie bitwy).
7. Społeczeństwo polskie wobec wojny polsko-radzieckiej (strajki robotnicze, manifestacje, uchylenie się od poboru do wojska, dezercje). Rola i zasięg uczuć patriotycznych w społeczeństwie, zwłaszcza w okresie kontrofensywy radzieckiej i obrony Warszawy. Polskie partie polityczne wobec wojny: KPRP, PPS, stronnictwa chłopskie i endecja.

Rozdział VI

PLEBISCYT NA WARMII I MAZURACH. DRUGIE POWSTANIE ŚLĄSKIE

1. Plebiscyt na Warmii i Mazurach. Charakterystyka kampanii plebiscytowej. Wyniki plebiscytu i ich omówienie.
2. Drugie powstanie śląskie. Geneza i wybuch powstania. Przebieg walk. Porozumienie polsko-niemieckie pod auspicjami Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej. Okres powstaniowy. Powstanie KP Górnego Śląska.
3. Konwencja polsko-gdańska z 9.XI.1920.

Rozdział VII

TRAKTAT RYSKI

1. Polsko-radzieckie rokowania w sprawie preliminarznego traktatu pokojowego i rozejmu w Mińsku i Rydze. Podpisanie preliminarznego traktatu pokoju i umowy o rozejmie 12.X.1920 r.
2. Zajęcie Wilna przez wojska dowodzone przez gen. Lucjana Żeligowskiego.
3. Konferencja pokojowa w Rydze. Podpisanie traktatu pokojowego 18.III.1921 r. Omówienie najważniejszych postanowień traktatu.
4. Ogólna charakterystyka wojny polsko-radzieckiej 1919—1921 r.

DZIAŁ III. OD KONSTITUCJI MARCOWEJ DO POWSTANIA KRAKOWSKIEGO

Rozdział VIII

USTALENIE ZASAD USTROJOWYCH I GRANIC PAŃSTWA.
STOSUNKI GOSPODARCZE I POLITYCZNE*(marzec 1921 — kwiecień 1923)*

1. Rzut oka na genezę konstytucji marcowej. Poglądy poszczególnych ugrupowań politycznych i działaczy na nową konstytucję. Projekty rządowe a sejmowe. Sprawa senatu i inne punkty sporne.

2. Uchwalenie konstytucji. Analiza jej podstawowych postanowień i charakteru. Zagadnienie swobód obywatelskich w konstytucji. Zasada trójpodziału władz w konstytucji. Stosunek konstytucji 1921 r. do innych aktów konstytucyjnych niepodległej Polski i ustawodawstwa zaborczego. Stanowisko współczesnych wobec konstytucji — ofensywa prawicy społecznej wobec niej. Stanowisko nauki prawa.

3. Tarcia w łonie koalicji rządowej, kryzys i rekonstrukcja rządu Witosa (V—VI.1921); jego upadek (IX.1921). Rząd Ponikowskiego. Nowy kryzys w związku z przyłączeniem Wileńszczyzny (likwidacja tzw. „Litwy środkowej”, uchwały tzw. sejmu wileńskiego oraz sejmu polskiego w tej sprawie). Upadek rządu i nowy gabinet Ponikowskiego. Jego pozaparlamentarny charakter jako wynik nieustannych tarć między poszczególnymi partiami politycznymi (a także wewnątrz nich) oraz przewagi politycznej Naczelnika Państwa nad parlamentem. Ostry konflikt między Piłsudskim a rządem latem 1922 r. (sprawa premierostwa Korfantego), próba sformowania rządu Słiwińskiego, opozycja prawicy i centrum, nowy pozaparlamentarny rząd Nowaka powołany na żądanie Piłsudskiego.

4. Program gospodarczy rządów Witosa i Ponikowskiego, próby podważenia 8-godzinnego dnia pracy i ograniczenia ustawodawstwa społecznego, ustawa o daniach przymusowej z grudnia 1921. Założenia i kierunki państwowej polityki rolnej, dwuznaczny, niekonsekwentny charakter polityki parcelacyjnej, powstanie GUZ, Komisji Ziemskich, PBR, korupcja w aparacie państwowym (afery dojlidzka), polityka podatkowa rządu; wzrost inflacji i spekulacji, pogorszenie się położenia najszerzych mas ludności.

5. Sytuacja wewnętrzna w kraju i polityka rządów Witosa i Ponikowskiego w tej dziedzinie. Ruch strajkowy w latach 1921—22 (strajk maszynistów węzła warszawskiego, zapowiedź militaryzacji kolei, strajk kolejarzy, strajk robotników rolnych Wielkopolski w październiku 1921 i sierpniu 1922 roku itp.). Rozbicie w ruchu związkowym. Rola KPRP w organizowaniu ruchu strajkowego.

6. Wzrost tendencji radykalno-opozycyjnych w PPS, PSL Wyzwoleniu i PSL Piast (głosy opozycyjne na kongresach tych stronnictw, żądania konsekwentnej reformy rolnej). Rozłam w Radykalnym Stronnictwie Chłopskim (przejście T. Dąbala do KPRP); wystąpienie z PPS grupy działaczy ze St. Łańcuckim i przejście do KPRP (powstanie w ten sposób grupy parlamentarnej KPRP); rozłam w Bundzie. Organizacyjny i ideologiczny rozwój KPRP (powstanie ZMK — 1922, włączenie się KP Galicji Wschodniej do KPRP; II, a zwłaszcza III konferencja KPRP, jej doniosłe tezy agrarne. Represje wobec komunistów (proces „świętojurski”).

7. Próby zarysowania koncepcji polityki zagranicznej rządu i trudności w jej realizacji. Dalsze zacieśnienie stosunków i uzależnianie się Polski od Francji (misja Benisa w Paryżu, tajne układy w sprawach gospodarczych, wizyta Piłsudskiego w Paryżu w 1921), sojusz wojskowy polsko-francuski. Sojusz polsko-rumuński.

Rezerwa w stosunku do małej ententy, natomiast silne dążenia do zbliżenia z państwami bałtyckimi (sprawa tzw. Związku Bałtyckiego). Ostre przeciwieństwa z Litwą (polsko-litewskie rokowania w Brukseli, bezskuteczne próby mediacyjne i projekty Hymansa). Stosunek do Ligi Narodów.

8. Sprawa Górnego Śląska. Plebiscyt i jego wyniki (III.1921), analiza przyczyn niepowodzenia. Antypolska postawa Kościoła (polityka arcybiskupa Bertrama, jej poparcie przez wysłanników Watykanu, Rattiego i Ogno-Serra). Wzrost nastrojów narodowowyzwoleńczych i wybuch III powstania. Jego przebieg i charakterystyka. Polityka rządu polskiego i Korfantego („krótkotrwała demonstracja zbrojna”) oraz Anglii, Francji, Włoch i USA. Wojskowe sukcesy powstania i jego skutki polityczne (wymuszenie ustępstw wobec Polski w sprawie Śląska ze strony Anglii i innych niechętnych Polsce mocarstw). Decyzja Rady Ambasadorów z października 1921. Konwencja genewska w sprawie Śląska i powołanie do życia tzw. Komisji Mieszanej (ograniczenia polskiej suwerenności państwowej). Objęcie części Górnego Śląska przez wojska polskie (1922).

9. Stosunki polsko-gdańskie. Trudności stawiane przez Gdańsk w realizacji konwencji polsko-gdańskiej z 9.XI.1920 (sprawy celne, kwestia składu Rady Portu, kwestia praw obywateli polskich w Gdańsku itp.). Dalsze porozumienie w tych sprawach. Rola komisarza Ligi Narodów w sporach polsko-gdańskich. Decyzja o budowie portu w Gdyni.

10. Wytyczenie granicy polsko-radzieckiej. Realizacja innych postanowień traktatu ryskiego (sprawa repatriacji z Rosji Radzieckiej jeńców, rewindykacji dóbr kulturalnych itp.). Organizacja polskiej władzy państwowej i samorządu (ograniczonego) na ziemiach wschodnich.

11. Rzut oka na ogólny stan kraju po zakończeniu wojny i ustaleniu granic. Powierzchnia i ludność Polski (pod względem podziału zawodowego, narodowościowego, wyznaniowego itp.). Struktura granic polskich (granice lądowe i morskie). Potencjał przemysłowy i agrarny Polski. Produkcja i zatrudnienie w głównych gałęziach gospodarki narodowej. Rola przemysłu i handlu. Kultura rolna, wydajność ziemi itp. Emigracja zarobkowa. Różnice w strukturze ekonomicznej, społecznej, narodowościowej, politycznej oraz w poziomie cywilizacyjnym poszczególnych b. zaborów. Niejednorodność systemu prawnego. Wielkie trudności i przeszkody w dziele scalenia Rzeczypospolitej. Mniejszości polskie za granicą, zwłaszcza w krajach sąsiednich. Ich liczebność, przekrój społeczny, położenie ekonomiczne i narodowopolityczne.

Rozdział IX

WZROST NAPIĘCIA WEWNĘTRZNEGO W KRAJU NA PRZEŁOMIE 1922/23 r. I POD RZĄDAMI CHJENOPIASTA; II ZJAZD KPRP I POWSTANIE KRAKOWSKIE

1. Wybory listopadowe 1922 r. Przesunięcie się układu sił politycznych na korzyść skrajnej prawicy i lewicy. Większość sejmowa endecji, chadecji i PSL Piasta. Program wyborczy i udział w wyborach KPRP (lista Związku Proletariatu Miast i Wsi). Sukces wyborczy mniejszości narodowych. PPS i inne partie w wyborach.

2. Zgromadzenie narodowe i wybór prezydenta RP. Walka wokół kandydatur (Zamoyski, Narutowicz, Wojciechowski). Zwycięstwo kandydata lewicy i mniejszości narodowych — Narutowicza. Aktywizacja reakcji społecznej w związku z tym wyborem (działalność PPP i innych elementów faszystowskich). Zamordowanie prez. Narutowicza. Powołanie „ponadpartyjnego” rządu Wł. Sikorskiego. Wybór St. Wojciechowskiego na prezydenta. Wizyta marszałka Focha w Polsce.

3. Sytuacja w poszczególnych partiach politycznych i wzajemne stosunki między nimi. Pertraktacje między PSL Piast a ZLN i Ch. D. Sformułowanie zasad tzw. paktu lanckorońskiego (w szczególności porozumienie co do zahamowania reformy rolnej, wzmożenia represji na ziemiach wschodnich itp.). Rozłam w klubie parlamentarnym Piasta (secesja grupy J. Dąbskiego). Ustąpienie rządu Sikorskiego i powołanie rządu Witosa.

4. Postępujący chaos gospodarczy i inflacja w kraju. Gwałtowny wzrost bezrobocia i pauperyzacji. Rozwój spekulacji. Wzrost roli kapitału zagranicznego (afery żyrardowska min. Kucharskiego, misja Younga). Wzrost ucisku narodowego, społecznego i religijnego na ziemiach wschodnich. Polityka rządu w zakresie spraw oświatowych, wyznaniowych, samorządowych. Terrorystyczne pacyfikacje na Ukrainie. Decyzja Rady Ambasadorów akceptująca włączenie Galicji Wschodniej do Polski.

5. Ruch strajkowy w 1923 r. Strajki włókniarzy w styczniu 1923, zwycięski strajk włókniarzy łódzkich w lipcu 1923. Strajki w innych gałęziach przemysłu (Warszawa, Borysław, Częstochowa, Ostrowiec itp.). Ruch strajkowy na Górnym Śląsku — powstanie i działalność Komitetu 21 pod przywództwem J. Wieczorka. Strajk generalny na G. Śląsku i strajki solidarnościowe w Zagłębiu Dąbrowskim i Krakowskim X.1923. Powszechny strajk kolejarzy i militaryzacja kolei. Wprowadzenie stanu wyjątkowego przez rząd Witosa, zagrożenie sądami doraźnymi. Ogłoszenie jednodniowego strajku powszechnego.

6. Powstanie krakowskie, jego przebieg i charakter. Strajki solidarnościowe w związku z powstaniem krakowskim. Reperkusje walk strajkowych i powstania krakowskiego na wsi.

7. II Zjazd KPRP i jego znaczenie w historii polskiego ruchu robotniczego. Próba zastosowania leninowskich tez w sprawie chłopskiej i narodowej. Stworzenie politycznych i ideologicznych podstaw dla wzmocnienia oddziaływania i wpływów komunistów w życiu całego narodu.

8. Bankructwo polityki rządu Witosa. Kryzys rządowy i jego przyczyny. Załamanie się dotychczasowej porządkowej większości parlamentarnej. Nowa secesja z PSL Piast (grupa Bryła). Dymisja rządu Witosa.

DZIAŁ IV. PRÓBY STABILIZACJI GOSPODARCZEJ I POLITYCZNEJ. PRZESŁANKI PRZEWROTU MAJOWEGO

Rozdział X

RZĄD WŁADYSŁAWA GRABSKIEGO W WALCE O SANACJĘ SKARBU I STABILIZACJĘ GOSPODARCZĄ KRAJU

(grudzień 1923 — listopad 1925)

1. Sytuacja gospodarcza i polityczna w Polsce po upadku rządu Witosa na tle sytuacji międzynarodowej. Dążenie polskich klas posiadających do konsolidacji sił i stabilizacji gospodarczej. Odbicie tych dążeń w planach naprawy skarbu i uzdrowienia pieniądza podjętych przez Grabskiego. Charakterystyka rządu Grabskiego, jego koncepcji polityki państwowej, wewnętrznej i zagranicznej.

2. Szczegółowe omówienie programu gospodarczego rządu Wł. Grabskiego. Uchwalenie pełnomocnictw. Polityka oszczędnościowa i podatkowa. Oplaty monopolowe. Postulaty Lewiatana i jego stosunek do rządu. Przygotowania do ataku na czas pracy. Wprowadzenie złotego i utworzenie Banku Polskiego. Pożyczka

tytoniowa. Ustawa o pomocy dla bezrobotnych. Zahamowanie wzrostu kosztów utrzymania, pewne zmniejszenie bezrobocia (do lata 1924). Rozwój kredytu po reformie walutowej. Kształtowanie się dochodów skarbu. Sytuacja w przemyśle i rolnictwie. Trudności eksportowe.

3. Stabilizacyjny plan Grabskiego a polityka stabilizacji w innych krajach kapitalistycznych, jej ogólne tło. Plan Dawesa, jego rola i znaczenie dla Polski. Stosunek rządu Wł. Grabskiego do kapitału zagranicznego w Polsce. Usunięcie misji Younga.

4. Sytuacja gospodarcza w drugiej połowie 1924 r. Brak kapitału w przemyśle. Ujemny bilans handlowy. Drugie pełnomocnictwa dla rządu Grabskiego. Nieurodzaj w rolnictwie i jego następstwa. Pertraktacje o uregulowanie zadłużenia zagranicznego. Społeczne skutki polityki Grabskiego, ataki na 8-godzinny dzień pracy, na płace, zagadnienie bezrobocia. Skutki spotęgowania ucisku podatkowego i podwyżki opłat monopolowych na wsi. Postępy centralizacji, rola banków. Ożywienie gospodarcze pod koniec 1924 r., zmiany w polityce gospodarczej rządu (wzrost kredytów). Zahamowanie drożyzny, pewien spadek bezrobocia. Ogólne podsumowanie wyników polityki stabilizacyjnej rządu Grabskiego w pierwszym roku jej realizacji.

5. Ponowne pogłębianie się trudności gospodarczych kraju z początkiem 1925 r. (zmniejszenie się dochodów podatkowych, ujemny bilans płatniczy, wzmożona emisja bilonu itp.). Próby uzyskania pożyczek zagranicznych, pożyczka dillonowska, jej tło i charakter. Pożyczka zapalczana. Spadek kursów złotego na giełdach zagranicznych. Dalsze pogorszenie sytuacji na skutek wybuchu wojny celnej polsko-niemieckiej (1925). Załamanie się złotego, dalszy jego spadek we wrześniu. Kredyty interwencyjne banków obcych. Dobry urodzaj — niskie ceny. Bilans handlowy. Powstrzymanie spadku złotego w październiku 1925, ale podważenie zaufania do rządu przez kryzys wrześniowy.

6. Sytuacja wewnętrzna polityczna w kraju za rządów Grabskiego i jego walka z siłami rewolucyjnymi. Opór klasy robotniczej przeciwko próbom przerwania na nią ciężarów stabilizacji. Ruch strajkowy (mniejszy niż w 1923 r.). Odrodzenie się Komitetu 21 i wielkie strajki na Górnym Śląsku, strajk włóknarzy łódzkich w końcu 1924 i inne. Osłabienie ruchu strajkowego w 1925 r.

7. Zaostrzenie się walki z mniejszościami narodowymi na kresach. Stworzenie KOP. Ucisk kulturalno-językowy (szkoły dwujęzyczne, sprawa uniwersytetu ukraińskiego i in.). Ruch antypodatkowy, walki partyzanckie i inne przejawy oporu chłopów ukraińskich i białoruskich. Powstanie i działalność Hromady. Rola KPZU i KPZB w organizowaniu ruchu narodowowyzwoleńczego na kresach. Represje rządowe, masowe aresztowania i procesy (proces łucki i in.). Działalność burżuazyjnych ugrupowań ukraińskich. Polityka rządu wobec innych mniejszości narodowych (niemieckiej, żydowskiej).

8. Położenie wsi pod rządami Grabskiego (w szczególności polityka podatkowa). Wzrost radykalizacji wsi — powstanie i rozwój Niezależnej Partii Chłopskiej 1924. Przygotowanie ustawy o parcelacji i osadnictwie 1925, analiza jej głównych postanowień i charakteru. Stosunek poszczególnych ugrupowań w sejmie do projektu ustawy.

9. Wzrost popularności i wpływów KPRP. Jej ścisłe współdziałanie z NPCh, Hromadą w terenie oraz na forum sejmowym. III Zjazd KPP i jego ustosunkowanie się do polityki stabilizacyjnej Grabskiego, reformy rolnej i innych węzłowych zagadnień życia kraju. Wzrost wpływów partii w postępowych organizacjach społecznych (stowarzyszenie Wolnomyślicieli, MOPR, sprawa Bagińskiego—Wieczorkiewicza itp.). Prowokacje i represje (rozstrzelanie Engla, Botwina, Kniewskiego,

Hibnera, Rutkowskiego). Walka w więzieniach, głódówki, manifestacje 1-majowe itp. Protesty sił postępowych z zagranicy przeciwko terrorowi w Polsce.

10. Stosunek PPS i ugrupowań burżuazyjnych wobec polityki rządu Grabskiego oraz ewolucja wewnętrzna w tych partiach. XIX Zjazd PPS, stosunek tej partii do reformy rolnej, polityki wobec mniejszości narodowych, ruchu strajkowego itp. Postawa Wyzwolenia w sprawach polityki Grabskiego. Spory między endecją i piłsudczyzną. Projekty uwstecznienia konstytucji i ordynacji wyborczej. Zakaz działalności Pogotowia Patriotów Polskich. Reorganizacja rządu Grabskiego w końcu 1924 r.

11. Polityka zagraniczna rządu Grabskiego, jego stosunki z sąsiadami oraz głównymi mocarstwami — na tle osłabienia roli międzynarodowej Francji i wzrostu roli Anglii i Niemiec. Bezskuteczna walka o rozszerzenie gwarancji układu lokarnieńskiego na Polskę; położenie międzynarodowe Polski w świetle Locarna. Wzrost agitacji rewizjonistycznej w Niemczech. Zatargi z Gdańskiem (sprawa skrzynek pocztowych). Napięcie w stosunkach polsko-czeskich (sprawa Jaworzyny) oraz polsko-litewskich. Pewna poprawa w stosunkach z ZSRR. Stosunki Polski z Watykanem. Konkordat i walka wokół niego w Sejmie.

12. Rosnące trudności rządu Grabskiego i próby ich opanowania. Konflikty z klubami sejmowymi, opory przeciwko uchwalaniu dalszych ustaw o naprawie skarbu. Konflikt rządu z Bankiem Polskim, upadek rządu Grabskiego.

Rozdział XI

RZĄD SKRZYŃSKIEGO I DRUGI RZĄD CHJENOPIASTA (XI.1925—V.1926) POLSKA W PRZEDDZIEŃ PRZEWRÓTU MAJOWEGO

1. Ogólne tło powstania rządu Skrzyńskiego — koalicja od ZLN, ChD, NPR, Piasta do PPS. Charakter, skład rządu, jego program. Dalsze tarcia między piłsudczyzną i endecją i między piłsudczyzną a rządem. XX Kongres PPS. Postulaty PPS i warunki jej udziału w rządzie. Sprzeczności wewnątrz koalicji. Zatargi między PPS a programem gospodarczym min. skarbu Zdziechowskiego. Stanowisko Wyzwolenia, Stronnictwa Chłopskiego i innych ugrupowań.

2. Pogorszenie sytuacji gospodarczej. Szybki spadek złotego. Spadek produkcji, wzrost bezrobocia. Próby zdobycia pożyczki zagranicznej. Nierealizowanie postulatów PPS. Nowy program Zdziechowskiego i jego antyludowy charakter.

3. Polityka zagraniczna rządu Skrzyńskiego. Ratyfikacja traktatu w Locarno przez Sejm i jej znaczenie. Wyjazd Skrzyńskiego do USA i stosunki polityczne i ekonomiczne polsko-amerykańskie. Negatywny stosunek rządu wobec przyjaznych propozycji ZSRR. Dalszy rozwój konfliktu z Niemcami.

4. Zaostrzenie sytuacji politycznej w kraju. Wzrost fali bezrobocia i masowych wystąpień bezrobotnych (Stryj, Lublin, Kalisz itd.). Represje rządu. Jego polityka wewnętrzna. Sprawy wyznaniowe. Działalność KPP. IV Konferencja. Wzmoczenie akcji NPCh, Hromady. Rozgoryczenie w szeregach PPS z powodu udziału jej ministrów w rządzie. Wystąpienie PPS z rządu. Upadek gabinetu Skrzyńskiego.

5. Ogólna sytuacja Polski po upadku rządu Skrzyńskiego. Utworzenie rządu Chjenopiasta, jego skład, charakter, program. Dalszy etap rozgrywki między dwoma skrzydłami obozu burżuazyjnego o polityczną i gospodarczą stabilizację, o kierunek zagranicznej polityki. Oburzenie szerokiej mas z powodu utworzenia II rządu Chjenopiasta. Jego trudna sytuacja wewnętrzna i międzynarodowa. Sytuacja gospodarcza Polski. Dalsze trwanie kryzysu. Cena dotychczasowych procesów stabilizacyjnych i ich trudności. Polityczne przeszkody dyskutowania stabilizacyjnych

planów Grabskiego. Wrzenie w kraju (ruch robotniczy, radykalizacja wsi, rozwój ruchu narodowowyzwoleńczego na „kresach”). Stanowisko Lewiatana i kół ziemiańskich. Walka o zakończenie wieloletniej rozgrywki między piłsudczyzną a endecją. Stanowisko lewicy sejmowej na czele z PPS. Wielkie złudzenia w kraju w stosunku do Piłsudskiego.

6. Międzynarodowe i wewnętrzne tło przewrotu majowego. Dalszy etap dążeń do osłabienia Francji. Rosnąca hegemonia Anglii i jej wysiłki w kierunku wzmocnienia roli imperializmu niemieckiego, dalszy wzrost roli USA. Walka o zmianę pozycji Polski w jej stosunkach z Niemcami (Anglii i USA) i jej roli w wielkim bloku antyradzieckim pod przewodnictwem Anglii. Rola dyplomacji i finansjery angielskiej w przygotowaniu przewrotu majowego. Napięta sytuacja gospodarcza lat 1923—1925. Brak zaufania kapitału krajowego i zagranicznego do państwa. Kryzys polityczny.

7. Przygotowania do przewrotu. Rola piłsudczyzny w wojsku. Korpus oficerski. POW. Akcja PPS, związków zawodowych, Wyzwolenia. Stanowisko KPP. Przewrót majowy i jego znaczenie*.

* Część pierwszą tomu I zakończy rozdział omawiający problematykę kulturalną tego okresu.